

Małgorzata Joanna Karwasz

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3109-1438>

Propozycja narzędzia badawczego do pomiaru artefaktów kulturowych – kwestionariusz MCA

ABSTRAKT: W artykule przedstawiono propozycję narzędzia badawczego do pomiaru jednego z trzech poziomów kultury organizacyjnej – kwestionariusz do pomiaru artefaktów MCA (*measuring cultural artifacts*), z uwzględnieniem trzech kategorii ich występowania: artefakty fizyczne, artefakty językowe oraz artefakty behawioralne. Narzędzie ma postać pięciostopniowej skali ocen. Określenie kultura organizacyjna jest rozpatrywane w odniesieniu do jednej z subkultur w kulturze organizacyjnej szkoły, na poziomie zespołu – subkultury zespołów nauczycielskich. W artykule przedstawiono także wyniki badań dotyczące natężenia poszczególnych kategorii artefaktów w kulturze organizacyjnej zespołów nauczycielskich. Wskazano na konieczność ciągłego badania kultury organizacyjnej jako jednego z warunków sprawnego funkcjonowania organizacji, a także na lukę w repertuarze dostępnych narzędzi badawczych służących temu celowi.

SŁOWA KLUCZOWE: model kultury organizacyjnej, kultura organizacyjna zespołów nauczycielskich, artefakty fizyczne, artefakty językowe, artefakty behawioralne, kwestionariusz do pomiaru artefaktów kulturowych (MCA)

Kontakt:	Małgorzata Joanna Karwasz goha85@wp.pl
Jak cytować:	Karwasz, M.J. (2023). Propozycja narzędzia badawczego do pomiaru artefaktów kulturowych – kwestionariusz MCA. <i>Forum Oświatowe</i> , 36(1), 31–49. https://doi.org/10.34862/fo.2023.1.2
How to cite:	Karwasz, M.J. (2023). Propozycja narzędzia badawczego do pomiaru artefaktów kulturowych – kwestionariusz MCA. <i>Forum Oświatowe</i> , 36(1), 31–49. https://doi.org/10.34862/fo.2023.1.2

WPROWADZENIE

Kultura organizacyjna to kategoria, która w ostatnich latach zyskuje na popularności tak w dyskusjach nad jakością funkcjonowania instytucji czy przedsiębiorstw różnego typu, jak i w badaniach podejmowanych na gruncie różnych dziedzin wiedzy. Współcześnie znamienym jest posługiwanie się językiem zarezerwowanym dotąd dla nauk o zarządzaniu w kontekście funkcjonowania placówek oświatowych, w tym szkół. Coraz częściej podejmowane są też próby poznania specyficznej dlań kultury organizacyjnej, której częścią składową są artefakty. O ile w literaturze odnaleźć można kwestionariusze do pomiaru dwóch jej poziomów, tj. norm (Zbiegień-Maciąg, 1999), wartości oraz założeń (Cameron i Quinn, 2003), o tyle nie sposób skorzystać z narzędzia do pomiaru artefaktów. Sytuacja ta stała się przyczynkiem do skonstruowania takiego narzędzia, które wykorzystano w badaniach nad kulturą organizacyjną zespołów nauczycielskich.

W niniejszym artykule określenie kultura organizacyjna jest rozpatrywane w odniesieniu do jednej z subkultur w kulturze organizacyjnej szkoły (Przyborowska, 2007), na poziomie zespołu (Tuothy, 2002) – subkultury zespołów nauczycielskich.

Artefakty jako najłatwiej dostępny element kultury to produkt działań człowieka – widzialny, namacalny i słyszalny, zakorzeniony w kulturowych normach, wartościach i założeniach (Gagliardi, 1990). Przedstawiając model kultury organizacyjnej jako trójkąt (Rysunek 1) zbudowany z trzech poziomów – od najbardziej do najmniej widocznych – artefakty stanowią jego czubek (Kostera et al., 2000). Pozostałe dwa to: normy i wartości oraz założenia (Schein, 1985).

Artefakty kulturowe nie są grupą jednorodną (Tabela 1). Przyjęta typologia zakłada ich podział na: artefakty fizyczne, artefakty językowe oraz artefakty behawioralne (Hatch, 2002). Wizerunek zewnętrzny placówki rozumiany jako budynek z charakterystycznym wystrojem (symbole narodowe, religijne, dekoracje itp.) i układem pomieszczeń (sale lekcyjne czy pracownie przedmiotowe, pokój nauczycielski, korytarze, szatnie, węzeł sanitarny), to przykłady artefaktów fizycznych.

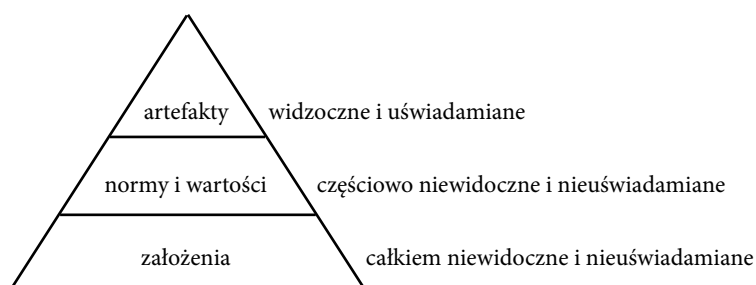
Tabela 1. Rodzaje artefaktów kulturowych

Artefakty		
Fizyczne	Językowe	behawioralne
układ przestrzenny sztuka budynki wystrój technologia wygląd	mito i legendy język dowcipy bohaterowie anegdoty wyjaśnienia	kary i nagrody ceremonie rytuały wzorce komunikacji tradycje

Źródło: opracowanie własne na podstawie M. J. Hatch (2002)

Artefakty językowe wiążą się z unikalnym dla każdej szkoły, dla każdego zespołu nauczycielskiego systemem porozumiewania się. To charakterystyczny język, sposób opisu i wyjaśniania rzeczywistości, bohaterowie codziennych rozmów czy poważnych dyskusji, np. uczniowie, rodzice, dyrekcja czy inni pracownicy sektora oświaty, a także anegdoty, mity czy dowcipy, rozumiane przez tę grupę osób. Artefaktem jest też organizacyjne tabu, czyli tematy, których członkowie unikają w rozmowach czy nawet zachowania, których z różnych przyczyn nie podejmują.

Artefakty behawioralne poznamy np. po wzorcach komunikacji obowiązujących w gronie nauczycielskim do porozumiewania się nauczycieli między sobą, a także tych stosowanych w kontaktach z dyrekcją, uczniami czy ich rodzicami. To także podtrzymywane tradycje czy obchodzone uroczystości, jak i obowiązujący w szkołach system dyscyplinowania uczniów.

Rysunek 1. Poziomy kultury organizacyjnej (Koźmiński i Piotrowski, 2007)

KONSTRUKCJA NARZĘDZIA

Proponowane narzędzie ma postać kwestionariusza pięciostopniowej skali ocen. Jak już wspomniano został on skonstruowany celem dokonania pomiaru jednego z trzech poziomów kultury organizacyjnej. Przedmiot oceny stanowiły artefakty, z uwzględnieniem trzech kategorii ich występowania: artefakty fizyczne, artefakty językowe, artefakty behawioralne (Hatch, 2002).

Poszczególne kategorie artefaktów zdefiniowano poprzez:

- a) sztukę, budynki, wystrój, układ przestrzenny, wygląd, technologię w przypadku artefaktów fizycznych;
- b) język, mity, legendy, anegdoty i dowcipy, wyjaśnienia, bohaterów w grupie artefaktów językowych;
- c) ceremonie, rytuały, wzorce komunikacji, tradycje i obyczaje, nagrody i kary w kategorii artefaktów behawioralnych (Hatch, 2002).

W kwestionariuszu zastosowano następujące kryteria oceny: „zdecydowanie tak”, „raczej tak”, „trudno powiedzieć”, „raczej nie”, „zdecydowanie nie”, które stanowiły poszczególne stopnie skali: 5, 4, 3, 2, 1. Zadaniem osoby wypełniającej kwestionariusz był wybór jednego z nich, by w efekcie badania określić natężenie przejawów poszczególnych kategorii artefaktów w kulturze organizacyjnej zespołów nauczycielskich.

Do narzędzia dołączono metryczkę, w której respondent określa (w zależności od potrzeb badania): typ ustrojowy szkoły, lokalizację szkoły, szczebel edukacji, wiek, płeć, stopień awansu zawodowego oraz staż pracy.

KLUCZ DO OBLICZANIA WYNIKÓW

Kwestionariusz składa się z 31 twierdzeń, odnoszących się do poszczególnych kategorii artefaktów. Pozycje od 1 do 10 dotyczą artefaktów fizycznych, od 11 do 18 – artefaktów językowych, od 19 do 31 – artefaktów behawioralnych (Tabela 2).

Tabela 2. Kwestionariusz do pomiaru artefaktów MCA (wersja ostateczna)

1	Każdy nauczyciel ma swoje miejsce w pokoju nauczycielskim oraz własną szafkę.	5	4	3	2	1
2	Zagospodarowanie przestrzeni w pokoju nauczycielskim sprzyja interakcjom między pracownikami.	5	4	3	2	1
3	W szkole eksponowane są osiągnięcia uczniów w postaci dyplomów, pucharów, wystaw prac.	5	4	3	2	1
4	Klasy przyporządkowane poszczególnym nauczycielom odzwierciedlają specyfikę prowadzonych przez nich przedmiotów.	5	4	3	2	1
5	Szkoła zapewnia pracownikom pedagogicznym dostęp do nowoczesnych technologii (tablice multimedialne, sprzęt audio, komputery itp.).	5	4	3	2	1
6	Szkoła ma własną stronę internetową, na której można znaleźć informacje o poszczególnych nauczycielach (nauczany przedmiot, dyżury dla uczniów i rodziców itp.).	5	4	3	2	1
7	W szkole istnieją jasno określone wzory dokumentów dotyczące spraw bieżących (np. informacja dla rodziców o ocenach ucznia, karta nadgodzin itp.) oraz incydentalnych (np. związanych z naruszeniem regulaminu przez ucznia).	5	4	3	2	1
8	Nauczyciele prowadzą własne gabloty tematyczne, tablice informacyjne itp.	5	4	3	2	1
9	Nauczyciele współredagują prasę szkolną lub stronę internetową szkoły.	5	4	3	2	1

Propozycja narzędzia badawczego do pomiaru artefaktów kulturowych – kwestionariusz MCA

10	Nauczyciele prowadzą dokumentację szkolną według ogólnie ustalonego wzoru.	5	4	3	2	1
11	Nauczyciele zwracają się do siebie po imieniu, zgodnie z ogólnie przyjętą zasadą.	5	4	3	2	1
12	W pokoju nauczycielskim można usłyszeć anegdoty, legendy dotyczące różnych wydarzeń z życia szkoły czy osób z przeszłości zaangażowanych w jej działalność.	5	4	3	2	1
13	W szkole istnieje jasno określony system wymiany informacji między pracownikami (tablica informacyjna, księga zarządzeń, poczta elektroniczna itp.).	5	4	3	2	1
14	Nauczyciele w rozmowach ze sobą posługują się partnerskim stylem komunikowania się.	5	4	3	2	1
15	Rozmowy nauczycieli z Dyrekcją charakteryzuje partnerski styl komunikowania się.	5	4	3	2	1
16	Nauczyciele wymieniają się informacjami na temat swoich sukcesów i porażek dydaktycznych i wychowawczych.	5	4	3	2	1
17	Nauczyciele zazwyczaj żartują na ten sam temat.	5	4	3	2	1
18	Nauczyciele w codziennych kontaktach rozmawiają o bieżących sprawach z życia szkoły.	5	4	3	2	1
19	Rada pedagogiczna wspólnie odchodzi Święto Edukacji Narodowej.	5	4	3	2	1
20	Praca nauczycieli poddawana jest regularnej ocenie, czego wyrazem są różne odznaczenia i nagrody wręczane podczas uroczystości np. Święta Edukacji Narodowej, zakończenia roku szkolnego itp.	5	4	3	2	1
21	W szkole tradycją jest wspólne obchodzenie świąt (np. wigilia pracowników, imienin, awansów, przejścia na emeryturę itp.).	5	4	3	2	1
22	Rada pedagogiczna wspólnie spożywa posiłki.	5	4	3	2	1
23	W szkole istnieją jasne reguły dotyczące porządku spotkań nauczycieli z rodzicami uczniów podczas „drzwi otwartych”.	5	4	3	2	1
24	W szkole organizowane są cykliczne imprezy szkolne dla uczniów, wymagające zaangażowanie i współpracy nauczycieli danego bloku przedmiotowego.	5	4	3	2	1
25	Każdy nauczyciel jest zaangażowany w realizację harmonogramu pracy szkoły na dany rok szkolny np. organizowanie obozu integracyjnego, przygotowanie dekoracji itp.	5	4	3	2	1
26	Nauczyciele spotykają się poza miejscem pracy w ramach integracji.	5	4	3	2	1
27	W szkole istnieje ustalony tradycją system przyjmowania nowych nauczycieli do rady pedagogicznej.	5	4	3	2	1
28	Nauczyciele współpracują ze sobą w ramach działalności zespołów: przedmiotowych, wychowawczych, do spraw pomocy psychologiczno – pedagogicznej itp.	5	4	3	2	1
29	W przypadku nieprzewidzianych sytuacji problemowych w szkole zwoływane są nadzwyczajne posiedzenia rady pedagogicznej.	5	4	3	2	1
30	Nauczyciele wspólnie świętują rozpoczęcie i/lub zakończenie roku szkolnego.	5	4	3	2	1
31	Nauczyciele w ciągu roku szkolnego uczestniczą w różnych formach szkoleń z inicjatywy Dyrekcji/własnej.	5	4	3	2	1

Źródło: opracowanie własne

Metryczka

Typ ustrojowy szkoły	☐ Publiczny
	☐ Niepubliczny
Lokalizacja szkoły	☐ Wieś
	☐ Miasto
Szczebel edukacji	☐ Szkoła podstawowa
	☐ Szkoła ponadpodstawowa
Wiek	☐ Poniżej 25 lat
	☐ 25 – 30 lat
	☐ 31 – 35 lat
	☐ 36 – 40 lat
	☐ 41 – 45 lat
	☐ 46 – 50 lat
	☐ Powyżej 50 lat
Płeć	☐ Kobieta
	☐ Mężczyzna
Stopień awansu zawodowego	☐ Brak
	☐ Stażysta
	☐ Nauczyciel kontraktowy
	☐ Nauczyciel mianowany
	☐ Nauczyciel dyplomowany
Staż pracy	☐ Poniżej 5 lat
	☐ 5 – 10 lat
	☐ 11-15 lat
	☐ 16-20 lat
	☐ Powyżej 20 lat

Źródło: opracowanie własne

ADMINISTRACJA NARZĘDZIA

Natężenie poszczególnych kategorii artefaktów badano kierując do respondentów stwierdzenia, które dotyczyły obecności w kulturze organizacyjnej zespołu nauczycielskiego podstawowych elementów tworzących te kategorie. Badania przeprowadzono podczas rad pedagogicznych. W badaniu pilotażowym wzięło udział 35 nauczycieli (N=35), w badaniach właściwych 441 nauczycieli (N=441) z województwa kujawsko – pomorskiego. Badaniami objęto 301 nauczycieli (68,3%) ze szkół publicznych oraz 140 nauczycieli (31,7%) ze szkół niepublicznych (Tabela 3).

Tabela 3. Charakterystyka badanych nauczycieli ze względu na typ ustrojowy szkoły

Typ ustrojowy szkoły	N	%
Publiczna	301	68,3
Niepubliczna	140	31,7
Ogółem	441	100

Źródło: badania własne

W badaniach wzięło udział: 161 nauczycieli ze szkół podstawowych, 76 nauczycieli z gimnazjów, 81 nauczycieli ze szkół ponadgimnazjalnych oraz 123 zatrudnionych w zespołach szkół (Tabela 4). Projekt badawczy był realizowany w okresie poprzedzającym proces likwidacji gimnazjów w Polsce, zapoczątkowany w 2017 roku, stąd też w prezentowanych wynikach znajdują się dane dotyczące gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, które były (i nadal są) dowodem istnienia specyficznej dla subkultury zespołów nauczycielskich kultury organizacyjnej.

Tabela 4. Charakterystyka badanych nauczycieli ze względu na szczebel edukacji

Szczeble edukacji	N	%
Szkoła podstawowa	161	36,5
Gimnazjum	76	17,2
Szkoła ponadgimnazjalna	81	18,4
Zespół szkół	123	27,9
Ogółem	441	100

Źródło: badania własne

Nauczyciele ze szkół miejskich stanowili 71% badanej populacji, tj. 313 osób, zaś wiejskich 29%, tj. 128 osób (Tabela 5).

Tabela 5. Charakterystyka badanych nauczycieli ze względu na lokalizację szkoły

Lokalizacja szkoły	N	%
Wieś	128	29
Miasto	313	71
Ogółem	441	100

Źródło: badania własne

W badaniach uczestniczyło 217 nauczycieli dyplomowanych (49,2%), 100 nauczycieli mianowanych (22,7%), 85 nauczycieli kontraktowych (19,3%), 13 stażystów (2,9%). 10 nauczycieli (2,3%) w momencie wypełniania ankiety nie odbywało stażu. 16 nauczycieli (3,6%) nie ujawniło swojego stopnia awansu zawodowego (Tabela 6).

Tabela 6. Charakterystyka badanych nauczycieli ze względu na stopień awansu zawodowego

Stopień awansu zawodowego	N	%
Dyplomowany	217	49,2
Mianowany	100	22,7
Kontraktowy	85	19,3
Stażysta	13	2,9
Bez stażu	10	2,3
Brak danych	16	3,6
Ogółem	441	100

Źródło: badania własne

W okresie przeprowadzania badań 146 nauczycieli (33,11%) legitymowało się ponad dwudziestoletnim stażem pracy. 63 osoby (14,29%) pracowały w szkole ponad piętnaście lat. 80 osób (18,14%) zadeklarowało staż pracy dłuższy niż dziesięć lat, a 80 osób (19,95%) powyżej pięciu lat. 49 badanych na dzień wypełniania ankiety posiadało mniej niż pięcioletni staż pracy (Tabela 7).

Tabela 7. Charakterystyka badanych nauczycieli ze względu na staż pracy

Staż pracy	N	%
Poniżej 5 lat	49	11,11
5 – 10 lat	88	19,95
11 – 15 lat	80	18,14
16 – 20 lat	63	14,29
Powyżej 20 lat	146	33,11
Brak danych	15	3,40
Ogółem	441	100

Źródło: badania własne

W badaniach wzięło udział 355 kobiet, co stanowiło 80% grupy badawczej oraz 64 mężczyzn, stanowiących 15% badanej populacji. 22 osoby (5%) nie ujawniły swojej płci (Tabela 8).

Tabela 8. Charakterystyka badanych nauczycieli ze względu na płeć

Płeć	N	%
Kobieta	355	80
Mężczyzna	64	15
Brak danych	22	5
Ogółem	441	100

Źródło: badania własne

RZETELNOŚĆ NARZĘDZIA

W celu zweryfikowania rzetelności proponowanego narzędzia badawczego posłużono się metodą analizy Alfa Cronbacha, za pomocą której określono spójność pozycji wchodzących w skład skali. Kwestionariusz pierwotnie składał się z 49 stwierdzeń, ostatecznie zachowano 31 z nich. Informacje o rzetelności testu przedstawiono w tabeli 9 i tabeli 10. Analizowany test charakteryzował się satysfakcjonującym poziomem zgodności wewnętrznej wyrażonej za pomocą współczynnika Alfa Cronbacha.

Tabela 9. Statystyki poszczególnych pozycji kwestionariusza do pomiaru artefaktów – początkowa wersja narzędzia

Nr pytania	Średnia skali po usunięciu pozycji	Wariancja skali po usunięciu pozycji	Korelacja pozycji ogółem	Alfa Cronbacha po usunięciu pozycji
p2_1	175,45	253,112	,112	,8223
p2_2	174,55	248,425	,256	,8176
p2_3	176,04	250,428	,190	,8197
p2_4	174,94	248,193	,306	,8162
p2_5	174,03	251,537	,263	,8175
p2_6	174,36	249,205	,309	,8163
p2_7	174,37	248,976	,308	,8163
p2_8	175,14	251,837	,134	,8220
p2_9	174,02	249,300	,326	,8160
p2_10	173,94	251,118	,322	,8165
p2_11	174,81	247,537	,275	,8171
p2_12	174,43	248,135	,381	,8149
p2_13	174,49	247,791	,347	,8153
p2_14	173,95	252,038	,310	,8169
p2_15	176,23	249,673	,208	,8192
p2_16	175,52	245,533	,283	,8170

Alfa=0,8271

Nr pytania	Średnia skali po usunięciu pozycji	Wariancja skali po usunięciu pozycji	Korelacja pozycji ogółem	Alfa Cronbacha po usunięciu pozycji
p2_17	174,37	250,566	,266	,8173
p2_18	174,51	248,574	,352	,8154
p2_19	175,37	249,369	,249	,8178
p2_20	175,16	248,151	,314	,8160
p2_21	175,55	249,036	,248	,8178
p2_22	176,35	261,514	,100	,8271
p2_23	175,85	255,654	,062	,8231
p2_24	174,25	247,632	,412	,8143
p2_25	175,32	247,971	,299	,8164
p2_26	174,40	250,100	,355	,8158
p2_27	175,16	246,065	,340	,8152
p2_28	175,11	253,237	,137	,8208
p2_29	175,59	254,556	,100	,8218
p2_30	174,56	250,561	,339	,8162
p2_31	175,19	248,593	,341	,8156
p2_32	174,43	250,942	,332	,8163
p2_33	174,13	249,822	,325	,8161
p2_34	174,35	247,960	,336	,8156
p2_35	174,17	247,910	,365	,8150
p2_36	175,75	244,257	,321	,8157
p2_37	174,77	252,692	,174	,8196
p2_38	174,12	249,825	,382	,8154
p2_39	174,30	247,686	,389	,8146
p2_40	174,29	249,292	,329	,8159
p2_41	175,04	244,332	,414	,8133
p2_42	175,79	245,783	,353	,8148
p2_43	175,94	247,921	,178	,8218
p2_44	175,80	246,228	,303	,8163
p2_45	175,05	254,927	,080	,8227
p2_46	174,02	251,628	,356	,8164
p2_47	174,23	249,257	,344	,8157
p2_48	174,43	246,756	,339	,8153
p2_49	174,09	250,472	,351	,8160

Źródło: badanie własne

Tabela 10. Statystyki poszczególnych pozycji kwestionariusza do pomiaru artefaktów – wersja ostateczna

Nr pytania	Średnia skali po usunięciu pozycji	Wariancja skali po usunięciu pozycji	Korelacja pozycji ogółem	Alfa Cronbacha po usunięciu pozycji
p2_2	120,69	141,281	,262	,8565
p2_4	121,08	140,316	,345	,8533
p2_5	120,16	143,324	,292	,8544
p2_6	120,49	141,832	,321	,8538
p2_7	120,50	140,109	,395	,8518
p2_9	120,16	141,578	,360	,8527
p2_10	120,07	141,776	,433	,8513
p2_12	120,55	140,633	,416	,8513
p2_13	120,62	139,969	,397	,8517
p2_14	120,08	142,670	,416	,8519
p2_17	120,51	143,151	,266	,8553
p2_18	120,66	142,269	,321	,8537
p2_24	120,38	140,081	,457	,8503
p2_26	120,54	141,875	,416	,8516
p2_27	121,29	138,146	,402	,8517
p2_30	120,71	142,090	,394	,8521
p2_31	121,34	143,033	,273	,8551
p2_32	120,58	143,588	,321	,8537
p2_33	120,26	141,044	,403	,8517
p2_34	120,48	138,532	,456	,8500
p2_35	120,31	140,310	,404	,8515
p2_36	121,88	136,912	,359	,8541
p2_38	120,24	142,685	,382	,8524
p2_39	120,43	140,153	,430	,8509
p2_40	120,42	140,099	,429	,8509
p2_41	121,18	138,530	,413	,8512
p2_42	121,93	139,771	,344	,8535
p2_46	120,17	142,169	,477	,8509
p2_47	120,36	141,714	,369	,8525
p2_48	120,58	139,232	,376	,8524
p2_49	120,22	141,415	,453	,8508

Alfa=0,857

Źródło: badania własne

OCENA I INTERPRETACJA WYNIKÓW

Wskaźnikiem natężenia przejawów poszczególnych kategorii artefaktów w kulturze organizacyjnej zespołów nauczycielskich były wartości średniej arytmetycznej dla danej kategorii (najwyższy wynik spośród trzech uzyskanych średnich wskazywał kategorię dominującą).

Wyniki badań dotyczące artefaktów w kulturze organizacyjnej zespołów nauczycielskich

Przeprowadzone badania z wykorzystaniem kwestionariusza MCA pozwoliły odpowiedzieć na następujące problemy badawcze:

- (1) Która z kategorii artefaktów (fizyczne, behawioralne, językowe) dominuje w kulturze organizacyjnej zespołów nauczycielskich w wylosowanych szkołach?
- (2) Która z kategorii artefaktów (fizyczne, behawioralne, językowe) dominuje w kulturze organizacyjnej zespołów nauczycielskich w szkołach publicznych i niepublicznych?
- (3) Która z kategorii artefaktów (fizyczne, behawioralne, językowe) dominuje w kulturze organizacyjnej zespołów nauczycielskich w szkołach na wsi i w mieście?
- (4) Która z kategorii artefaktów (fizyczne, behawioralne, językowe) dominuje w kulturze organizacyjnej zespołów nauczycielskich w szkołach podstawowych, gimnazjalnych, ponadgimnazjalnych i zespołach szkół?
- (5) Czy istnieje istotna różnica między natężeniem poszczególnych kategorii artefaktów w szkołach publicznych i niepublicznych?
- (6) Czy istnieje istotna różnica między natężeniem poszczególnych kategorii artefaktów w szkołach na wsi i w mieście?
- (7) Czy istnieje istotna różnica między natężeniem poszczególnych kategorii artefaktów w szkołach podstawowych, gimnazjalnych, ponadgimnazjalnych oraz zespołach szkół?

Poniżej przedstawiono główne wnioski z badań.

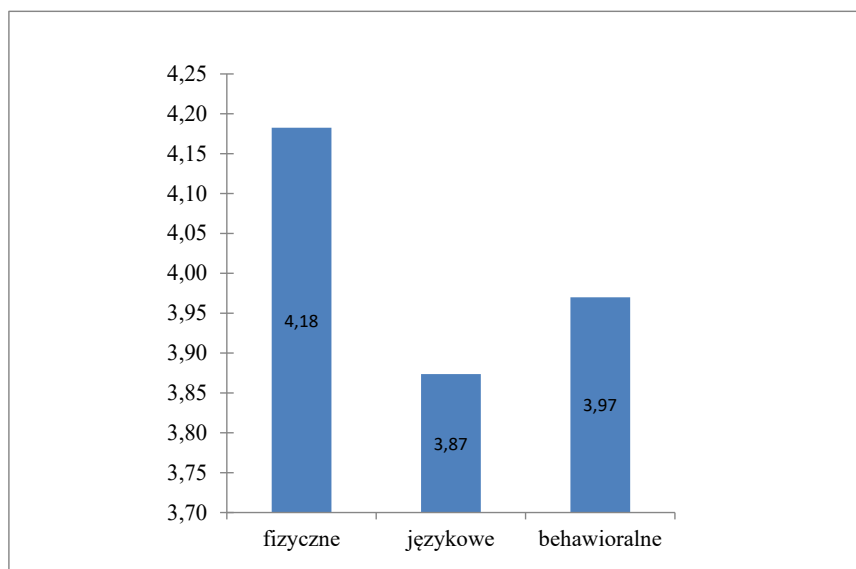
- 1) W kulturze organizacyjnej zespołów nauczycielskich w wylosowanych szkołach dominują artefakty fizyczne ($\bar{X}=4,18$). Niewiele niższy wynik otrzymały artefakty behawioralne ($\bar{X}=3,97$). Najmniej akcentowane są artefakty językowe ($\bar{X}=3,87$) (Tabela 11, Wykres 1).

Tabela 11. Średnie arytmetyczne dla poszczególnych kategorii artefaktów w kulturze organizacyjnej zespołów nauczycielskich w szkołach publicznych i niepublicznych

Szkoła	Artefakty		
	Fizyczne	Językowe	Behawioralne
Publiczna	4,27	3,83	4,01
Niepubliczna	4,00	3,96	3,89
Suma końcowa	4,18	3,87	3,97

Źródło: badania własne

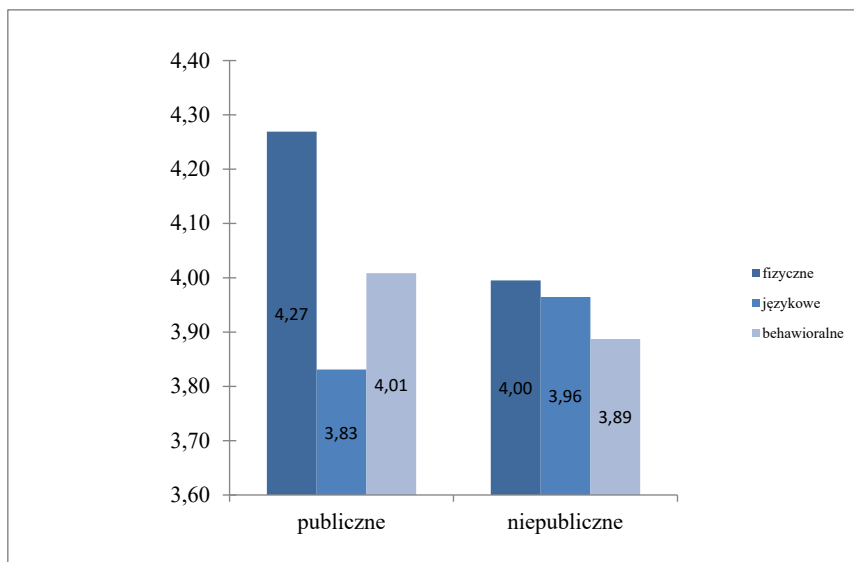
Wykres 1. Natężenie artefaktów w kulturze organizacyjnej zespołów nauczycielskich w wylosowanych szkołach

Źródło: badanie własne

- 2) W kulturze organizacyjnej zespołów nauczycielskich zarówno w szkołach publicznych, jak i niepublicznych dominują artefakty fizyczne, których natężenie jest wyższe w szkołach publicznych ($\bar{X}=4,27$) niż niepublicznych ($\bar{X}=4,00$). Na drugim miejscu w szkołach publicznych plasują się artefakty behawioralne ($\bar{X}=4,01$), zaś w szkołach niepublicznych artefakty językowe ($\bar{X}=3,96$). Najniższy wynik w szkołach publicznych stwierdzono w przypadku artefaktów językowych ($\bar{X}=3,83$), a w szkołach niepublicznych – behawioralnych ($\bar{X}=3,89$) (Tabela 11, Wykres 2).

Wykres 2. Natężenie artefaktów w kulturze organizacyjnej zespołów nauczycielskich w szkołach publicznych i niepublicznych

Źródło: badanie własne

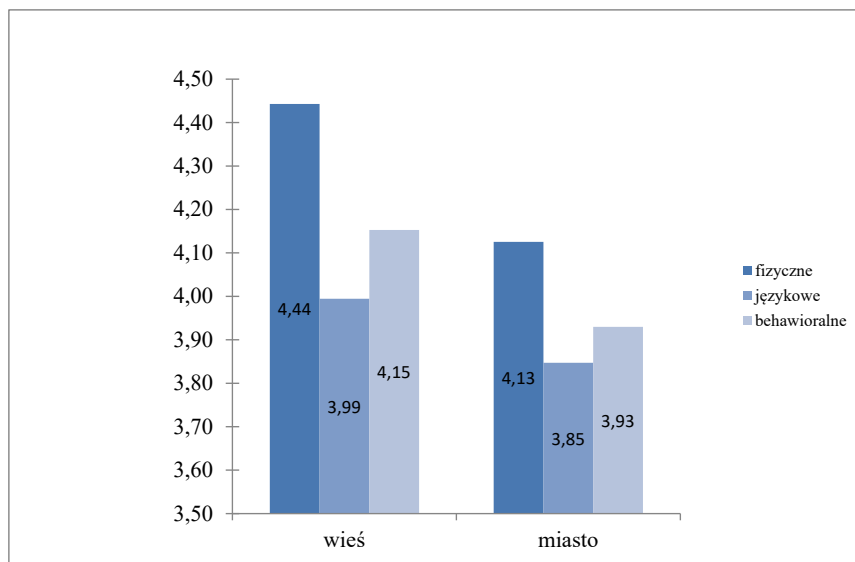
- 3) Dominującą kategorią artefaktów w kulturze organizacyjnej zespołów nauczycielskich w szkołach na wsi i w mieście są artefakty fizyczne, których natężenie jest wyższe w szkołach wiejskich ($\bar{X}=4,44$) w porównaniu z miejskimi ($\bar{X}=4,13$). Artefakty behawioralne są niewiele bardziej akcentowane w szkołach na wsi ($\bar{X}=4,15$) niż w mieście ($\bar{X}=3,93$). Najmniejsze natężenie zarówno w szkołach na wsi, jak i w mieście dotyczy artefaktów językowych, które jest nieco wyższe w szkołach na wsi ($\bar{X}=3,99$) niż w mieście ($\bar{X}=3,85$) (Tabela 12, Wykres 3).

Tabela 12. Średnie arytmetyczne dla poszczególnych kategorii artefaktów w kulturze organizacyjnej zespołów nauczycielskich w szkołach na wsi i w mieście

Szkoła	Wykres	Artefakty		
		fizyczne	językowe	behawioralne
Wieś	4.83	4.44	3.99	4.15
Miasto	4.83	4.13	3.85	3.93

Źródło: badania własne

Wykres 3. Natężenie artefaktów w kulturze organizacyjnej zespołów nauczycielskich w szkołach na wsi i w mieście

Źródło: badanie własne

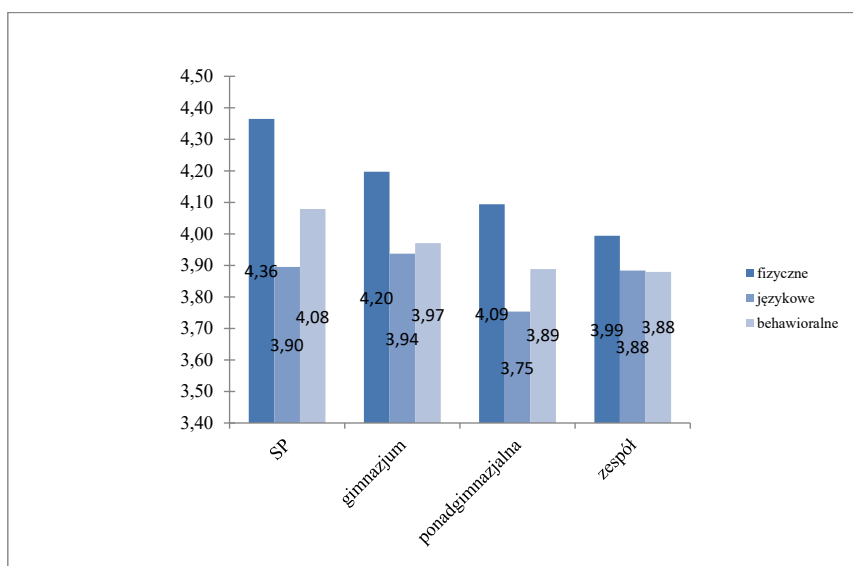
- 4) W kulturze organizacyjnej zespołów nauczycielskich w szkołach każdego szczebla dominują artefakty fizyczne, z najwyższym wynikiem w szkołach podstawowych ($\bar{X}=4,36$), kolejnie w gimnazjalnych ($\bar{X}=4,20$), ponadgimnazjalnych ($\bar{X}=4,09$) i zespołach szkół ($\bar{X}=3,99$). Na drugim miejscu we wszystkich szkołach uplasowały się artefakty behawioralne (szkoły podstawowe: $\bar{X}=4,08$; gimnazja: $\bar{X}=3,97$; szkoły ponadgimnazjalne: $\bar{X}=3,89$; zespoły szkół: $\bar{X}=3,88$), a na trzecim – językowe (gimnazja: $\bar{X}=3,94$; szkoły podstawowe: $\bar{X}=3,90$; szkoły ponadgimnazjalne: $\bar{X}=3,75$), które w przypadku szkół stanowiących zespoły uzyskały taki sam wynik jak artefakty behawioralne ($\bar{X}=3,88$) (Tabela 13, Wykres 4).

Tabela 13. Średnie arytmetyczne dla poszczególnych kategorii artefaktów w kulturze organizacyjnej zespołów nauczycielskich w szkołach różnego szczebla

Szkoła	Wykres	Artefakty		
		fizyczne	językowe	behawioralne
Szkoła podstawowa	4.84	4,36	3,90	4,08
Gimnazjum	4.84	4,20	3,94	3,97
Szkoła ponadgimnazjalna	4.84	4,09	3,75	3,89
Zespół szkół	4.84	3,99	3,88	3,88

Źródło: badania własne

Wykres 4. Natężenie artefaktów w kulturze organizacyjnej zespołów nauczycielskich w szkołach różnego szczebla

Źródło: badania własne

- 5) W szkołach publicznych istotnie różnie jest nasilenie wszystkich kategorii artefaktów niż w szkołach niepublicznych: fizycznych (przeciętnie 4,27 z odchyleniem $\pm 0,46$ w stosunku do 4,00 z odchyleniem $\pm 0,47$), językowych (średnio 3,83 z odchyleniem $\pm 0,51$ w stosunku do szkół niepublicznych: 3,96 z odchyleniem $\pm 0,46$), jak i behawioralnych (w szkołach publicznych przeciętnie 4,01 z odchyleniem $\pm 0,55$, w stosunku do szkół niepublicznych: 3,89 z odchyleniem $\pm 0,45$). Wyniki przedstawiono w tabeli 14.

Tabela 14. Natężenie artefaktów w kulturze organizacyjnej zespołów nauczycielskich w szkołach publicznych i niepublicznych

Artefakty	Typ ustrojowy	N	Średnia	Odchylenie standardowe	t	p
Fizyczne	publiczna	301	4,27	0,46	5,757	<0,001
	niepubliczna	139	4,00	0,47		
Językowe	publiczna	300	3,83	0,51	-2,649	0,008
	niepubliczna	140	3,96	0,46		
Behawioralne	publiczna	300	4,01	0,55	2,275	0,023
	niepubliczna	140	3,89	0,45		

Źródło: badania własne

- 6) *Natężenie artefaktów jest istotnie różne: silniejsze na wsi (fizycznych: średnio 4,33 z odchyleniem $\pm 0,44$, językowych: 3,97 z odchyleniem $\pm 0,46$ oraz behawioralnych: 4,18 z odchyleniem $\pm 0,44$) niż w mieście (fizyczne przeciętnie 4,12 z odchyleniem $\pm 0,48$, językowe: 3,84 z odchyleniem $\pm 0,46$, behawioralne 3,89 z odchyleniem $\pm 0,53$). Wyniki zawarto w tabeli 15.*

Tabela 15. Natężenie artefaktów w kulturze organizacyjnej zespołów nauczycielskich w szkołach na wsi i w mieście

Artefakty	miejsce	N	Średnia	Odchylenie standardowe	t	p
Fizyczne	wieś	128	4,33	0,44	4,055	<0,001
	miasto	312	4,12	0,48		
Językowe	wieś	128	3,97	0,46	2,500	0,013
	miasto	312	3,84	0,51		
Behawioralne	wieś	128	4,18	0,44	5,472	<0,001
	miasto	312	3,89	0,53		

Źródło: badania własne

- 7) *Natężenie artefaktów fizycznych w szkołach podstawowych (średnio 4,36 z odchyleniem $\pm 0,44$) istotnie różni się od natężenia w gimnazjach (przeciętnie 4,2 z odchyleniem $\pm 0,45$), a to z kolei różni się od natężenia artefaktów fizycznych w zespołach szkół (średnio 3,99 z odchyleniem $\pm 0,48$). Artefakty językowe istotnie bardziej są nasilone w gimnazjach (3,94 z odchyleniem $\pm 0,43$) niż w szkołach ponadgimnazjalnych (średnio 3,75 z odchyleniem $\pm 0,47$). Natomiast artefakty behawioralne najsilniej widoczne są w szkołach podstawowych (przeciętnie 4,08 z odchyleniem $\pm 0,51$), istotnie słabiej zaś w szkołach ponadgimnazjalnych (średnio 3,89 z odchyleniem $\pm 0,43$) i zespołach szkół (średnio 3,89 z odchyleniem $\pm 0,5$). Wyniki zaprezentowano w tabeli 16.*

Tabela 16. Natężenie artefaktów w kulturze organizacyjnej zespołów nauczycielskich w szkołach podstawowych, gimnazjalnych, ponadgimnazjalnych i zespołach szkół

Artefakty	Szczebel edukacji	N	Średnia	Odchylenie standardowe	F	p
Fizyczne	podstawowa	160	4,36 ^c	0,44	16,488	<0,001
	gimnazjum	76	4,20 ^b	0,45		
	ponadgimnazjalna	81	4,09 ^{ab}	0,46		
	zespół	123	3,99 ^a	0,48		
	Ogółem	440	4,18	0,48		
Językowe	podstawowa	161	3,90 ^{ab}	0,51	2,114	0,098
	gimnazjum	76	3,94 ^b	0,43		
	ponadgimnazjalna	80	3,75 ^a	0,47		
	zespół	123	3,88 ^{ab}	0,52		
	Ogółem	440	3,87	0,50		
Behawioralne	podstawowa	161	4,08 ^b	0,59	4,299	0,005
	gimnazjum	76	3,97 ^{ab}	0,46		
	ponadgimnazjalna	80	3,89 ^a	0,43		
	zespół	123	3,88 ^a	0,50		
	Ogółem	440	3,97	0,52		

Źródło: badania własne

ZAKOŃCZENIE

Każda organizacja czy też każda subkultura w danej organizacji, w tym przypadku – zespołu nauczycielskiego – tworzy własny, unikalny system artefaktów wyróżniający ją spośród innych. Są to najbardziej uchwytnie elementy, zarówno dla członków danej organizacji, jak i jej otoczenia zewnętrznego. To one jako pierwsze dają się zauważyć po przekroczeniu progu szkoły i, mimo iż z jednej strony wydają się oczywiste, stanowią jedynie wierzchołek góry lodowej, u podłoża której znajduje się to, co w organizacji najważniejsze, tj. mniej widoczne i uświadomione normy i wartości oraz założenia. Nie ulega wątpliwości, że kulturę organizacyjną w oświacie nie tylko warto, ale trzeba badać, a poszerzanie repertuaru narzędzi pomiarowych może znacznie ułatwić to działanie.

Proponowane narzędzie zostało wykorzystane w projekcie doktorskim na temat: *informacje zostaną uzupełnione po recenzji*.

BIBLIOGRAFIA

- Brzeziński, J. (1996). *Metodologia badań psychologicznych*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Cameron, K. S., Quinn, R. E. (2003). *Kultura organizacyjna – diagnoza i zmiana*. Oficyna Ekonomiczna. Oddział Polskich Wydawnictw Profesjonalnych.
- Gagliardi, P. (1990). *Symbols and Artifact: Views of the Corporate Landscape*. Walter de Gruyter.
- Hatch, M. J. (2002). *Teoria organizacji*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kostera, M., Kownacki S., Szumski, A. (2000). *Zachowania organizacyjne: motywacja, przywództwo, kultura organizacyjna*. W: A. K. Koźmiński, W. Piotrowski (red.), *Zarządzanie. Teoria i praktyka*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Koźmiński, A. K., Piotrowski, W. (2000). *Zarządzanie: teoria i praktyka*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Przyborowska, B. (2007). *Kultura organizacyjna oświaty w zmiennym otoczeniu*. Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Informatyki i Ekonomii TWP.
- Rubacha, K. (2008). *Metodologia badań nad edukacją*. Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne. Grupa Kapitałowa WSiP.
- Schein, E. H. (1985). *Organizational Culture and Leadership*. Jossey – Bass.
- Tuohy, D. (2002). *Dusza szkoły. O tym, co sprzyja zmianie i rozwojowi*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Zbiegień-Maciąg, L. (1999). *Kultura w organizacji. Identyfikacja kultur znanych firm*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

A PROPOSAL FOR A RESEARCH TOOL FOR MEASURING CULTURAL ARTIFACTS – QUESTIONNAIRE MCA

Abstract: The article presents a proposal for a research tool for measuring one of three levels of organizational culture – the questionnaire for measuring artifacts MCA (measuring cultural artifacts) taking into account three categories of their occurrence: physical artifacts, linguistic artifacts and behavioural artifacts. The tool is in the form of a questionnaire with a five-point rating scale. The term organizational culture is considered in relation to one of the subcultures in the school's organizational culture, at the team level – teachers' team subculture. The article also contains the results of research on the intensity of individual categories of artefact in the organizational culture of teachers' teams. The necessity of continuous examination of the organizational culture as one of the conditions for the efficient functioning of the organization was indicated as well as a gap in the selection of available research tools serving this purpose was pointed out.

Key-words: organizational culture model, organizational culture of teachers' teams, physical artifacts, linguistic artifacts, behavioural artifacts, questionnaire for measuring cultural artifacts (MCA)